

Yazar/Author
Ali KOÇ*

Makale Adı/Article Name

Türk Sözlükçülük Geleneğinde Dijital Dönüşüm

Digital Transformation in the Turkish Lexicographical Tradition

ÖZ

Türk sözlükçülüğünde dijital dönüşümün etkileri, geleneksel sözlük derleme süreçlerinde belirgin değişiklikler yaratmaktadır. Türk sözlükçülüğünün tarihsel temelleri, uzun yıllar boyunca oluşmuş metodolojiler ve kültürel anlatılar çerçevesinde incelendiğinde, dilin evrimine yön veren unsurların izlerini göstermektedir. Dijital sözlük yapımına doğru bağlam, interaktif dijital araçların ve sağlam teknolojik altyapıların entegrasyonu ile kendini göstermekte; bu durum farklı kullanıcı gruplarına erişimin artmasını, otomatik içerik güncellemelerini ve gerçek zamanlı etkileşim imkânlarını beraberinde getirmektedir. Dijital metodolojilerdeki ilerlemeler, dil araştırmaları ile veri analitiği arasındaki etkileşimi güçlendiren yenilikçi uygulamaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, dil kirliliği, standartlaşma eksikliği ve dijital kaynaklara erişimdeki eşitsizlik gibi önemli sorunlar da gözlemlenmektedir. Akademik tartışmalar, teknolojik yeniliklerin sürdürülebilir dijital çerçevelerle desteklenmesi ve dil mirasının korunması gerekliliğine işaret etmektedir. Türk sözlükçülüğünün çağdaş ihtiyaçlarla uyumlu gelişimini sağlarken, geleneksel değerlerin de muhafaza edilmesini hedeflemekte; böylece geleceğe yönelik sağlam bir yol haritası oluşturulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sözlük, Sözlükçülük, Yenilik, Dijital dönüşüm.

ABSTRACT

Recent investigations into digital transformation in Turkish lexicography reveal that traditional dictionary compilation processes are undergoing profound changes under the influence of modern technology. A historical review of Turkish lexicography uncovers enduring methodologies and cultural narratives that have long shaped language practices. The transition toward digital lexicons is characterized by the integration of interactive tools and robust technological infrastructures, which enhance accessibility for diverse user groups while facilitating automated content updates and real-time engagement. Advancements in digital methodologies have also given rise to innovative applications that bridge linguistic research with data analytics and networked communication. Yet, this evolution is accompanied by significant challenges, including issues of language pollution, inadequate standardization, and digital access inequalities. Scholarly discourse highlights the necessity of developing sustainable frameworks that reconcile technological innovation with the preservation of linguistic heritage. Recommendations in this field stress the importance of establishing comprehensive digital strategies that not only promote the efficiency and dynamism of contemporary lexicography but also ensure that traditional values and cultural nuances remain intact. Such strategies offer a roadmap for evolving Turkish lexicographical practices in a manner that is both progressive and respectful of historical traditions.

Key words: Dictionary, Lexicography, Innovation, Digital transformation

Extended Abstract

This study presents a holistic examination of the digital transformation redefining Turkish lexicography, interrogating its historical trajectory, technological catalysts, emergent sociolinguistic challenges, and pathways toward sustainable innovation. The research aims to: (1) document the paradigm shift from print-based lexicographical traditions to AI-driven digital ecosystems; (2) evaluate how technologies like natural language processing (NLP), cloud computing, and big data analytics reconfigure lexical practices; and (3) address critical tensions between technological progress and cultural preservation, particularly concerning language pollution, standardization crises, and digital marginalization. Ultimately, it proposes a governance framework to align computational efficiency with the safeguarding of Türkiye's intangible linguistic heritage.

Methodologically, the investigation adopts a multiperspectival qualitative approach, synthesizing historical analysis, institutional ethnography, and discourse studies. Historical reconstruction traces the evolution from Kâşgarlı Mahmud's 11th-century *Divânü Lügati't-Türk*—a comparative lexicon of Turkic dialects—through Ottoman-era multilingual works (e.g., Ahterî Mustafa Efendi's *Ahterî-i Kebîr*) and the Tanzimat modernization epitomized by Şemseddin Sâmî's seminal *Kâmûs-ı Türkî* (1901), which pioneered morphological analysis of Arabic loanwords. The Republican era (post-1928) is scrutinized through Turkish Language Institution (TDK) archives, highlighting how *Türkçe Sözlük* (1945) institutionalized language purification policies. Contemporary analysis engages 38 peer-reviewed studies (2015–2024) spanning computational linguistics, digital sociology, and language policy. Institutional practices are dissected through TDK's digital repositories—including the *Güncel Türkçe Sözlük* (500,000+ entries) and dialectal archives like *Derleme Sözlüğü*—alongside TÜBİTAK-funded corpora and university hubs (e.g., Hacettepe University's HUSBAM). Critical discourse analysis deciphers scholarly debates on "digital disruption," identifying recurring thematic tensions.

Findings demonstrate that digitalization has transcended technical augmentation to fundamentally redefine Turkish lexicography's ontology. Manual data collection and static print publication are being displaced by dynamic platforms featuring real-time updates (e.g., TDK's live-edited web entries), multimedia integration (exemplified by the *Türk İşaret Dili Sözlüğü*'s video glossaries), and participatory user engagement. Machine learning algorithms now automate semantic analysis, enabling dialect mapping in the *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* and predictive tracking of neologisms through social media lexicons. Heritage preservation initiatives like *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları* employ text-mining to digitize over 10,000 Ottoman manuscripts, while community-sourced archives document endangered varieties like *Zazaca* and *Lazca*.

Nevertheless, this transformation exacerbates three interconnected crises. Language pollution manifests through viral loanwords (*stalklamak*, like *atmak*) and grammatical hybridity in user-generated content, diluting Turkish morphological integrity—a trend amplified by unmoderated platforms like *Ekşi Sözlük*. Standardization deficits emerge as algorithmic personalization and crowdsourcing fragment lexical authority: regionalisms gain digital traction, undermining TDK's normative role and complicating educational standardization. Digital inequality systematically excludes rural communities in Eastern Anatolia, where only 41% of households have broadband access (Kayış, 2021), rendering initiatives like the *Karşılaştırmalı Lehçeler Sözlüğü* inaccessible to the very speech communities they aim to represent. These challenges reveal a core paradox: digital tools democratize lexicographical access but risk eroding the sociolinguistic cohesion historically maintained by print canon.

Institutional responses remain critical yet uneven. While TDK's digitization of 35+ dictionaries—including specialized terminology banks (*Bilişim Terimleri Sözlüğü*) and sign language resources—expands functional accessibility, its reactive governance struggles against algorithmic acceleration. Projects like the *Derleme Sözlüğü* prove digitization can preserve heritage but lack proactive mechanisms to counter pollution or bias in AI training data (e.g., GPT-4 models trained predominantly on urban web texts misrepresent rural idiolects).

The study contends that sustainable digital lexicography necessitates five integrated strategies:

Enhanced Quality Governance: Implement tiered editorial oversight—inspired by Wikipedia's flagged revision system—for user contributions, coupled with AI-driven audit tools (e.g., transformer models like *BERTurk*) to detect and replace loanwords with TDK-approved equivalents.

Inclusive Infrastructure: Develop offline-first mobile applications (e.g., TÜBİTAK's "Dijital Türkçe" with compressed dialect databases) for low-connectivity regions and integrate adaptive "Smart Lexicon Modules" into national e-learning platforms (e.g., EBA's 18 million users).

Urgent Ethnolinguistic Preservation: Launch the Anadolu Lehçeleri Dijital Arşivi using mobile recording kits to crowdsource endangered varieties, partnering with UNESCO's Endangered Languages Programme for metadata standards.

Interdisciplinary Policy Frameworks: Establish government-academia task forces (linguists/technologists/sociologists) to draft AI ethics guidelines for lexicography, aligning with EU digital language initiatives like CLARIN.

Participatory Engagement: Gamify learning via apps like Kelime Avcısı (Word Hunter), rewarding users for contributing vernacular data, while national Türkçe Dil Olimpiyatları foster metalinguistic awareness among youth.

This research argues that digital lexicography must evolve beyond utilitarian functions to become an active "living witness" of Türkiye's linguistic identity. By embedding these recommendations, stakeholders can harness technology not as a disruptor but as a custodian of heritage—ensuring Turkish thrives as both a dynamic digital medium and a cultural continuum.

Giriş

Sözlük, bir dilin kelime varlığını alfabetik düzende sıralayarak, sözcüklerin anlamlarını, kökenlerini, telaffuzlarını ve kullanım özelliklerini sistematik biçimde sunan temel dil kaynağıdır. Dil bilimsel bir veri tabanı niteliği taşıyan sözlükler, kelimelerin yanı sıra deyim ve sözcüksel birimlerin gramer özelliklerini de içererek, hem dil öğrenimi hem de dil araştırmaları için vazgeçilmez başvuru eserleri konumundadır (Dash, 2007: 226; Jackson, 2002: 21; Kocapınar, 2020: 1097). Geleneksel Türkçede "lügat" ve "kamus" terimleriyle adlandırılan sözlükler, leksikografi bilim dalının inceleme alanını oluşturur. Bu alanda çalışan uzmanlar leksikograf veya sözlükçü olarak adlandırılır. Türkçe sözlükçülük geleneği köklü bir tarihe sahip olup, her dönemde değerli eserler üretmiştir. Günümüzde sözlük bilim, sözlük bilimi ve sözlükçülük terimleriyle tanımlanan bu alan, yoğun akademik araştırmalar, özel uygulama merkezleri ve bilimsel etkinliklerle hızla gelişmekte olup, dilbilimciler için kritik bir araştırma sahası hâline gelmiştir (Usta, 2010: 93). Ancak, ülkemizdeki bu çalışmaların artış göstermesine rağmen hâlâ yeterli düzeyde olmadığı değerlendirilmelidir (Kaynak, 2021: 80). Türk sözlükçülük geleneği de bu tanım çerçevesinde, yüzyıllar boyunca dilin evrimsel seyrini ve kültürel birikimi yansıtan, hem normatif hem de açıklayıcı özellikleri barındıran önemli bir envanter işlevi görmüştür (Aksan, 2015: 75). Sözlükler, sadece sözcüklerin statik anlamlarını aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda dilin sosyo-kültürel yapısını, tarihsel gelişimini ve kullanıcılar arasındaki iletişim modellerini de belgeleyen dinamik eserler olarak değerlendirilmektedir.

Türk dilinin tarihsel gelişim sürecinde ortaya çıkan iki dilli ve açıklamalı sözlük çalışmaları, hem ulusal hem de uluslararası Türkoloji araştırmalarının merkezî konularından birini oluşturmaktadır. Türk sözlükçülük geleneğinin metodolojik evriminde, başlangıçta Arap sözlükçülük paradigmasının belirleyici etkisi görülürken, sonraki dönemlerde Batı sözlük bilimi yaklaşımlarına doğru paradigmatik bir kayış yaşanmıştır (Yavuzoğlu, 2004: 186). Geleneksel sözlükçülük pratiği, manuel veri toplama, sistematik düzenleme ve basılı yayım süreçlerine dayalı klasik bir metodoloji izlemiştir. Ancak çağdaş bilgi teknolojilerinin hızla gelişen dinamikleri ve dijital dönüşümün kapsamlı etkileri, bu konvansiyonel yaklaşımları temelden dönüştürerek sözlükbiliminde yeni paradigmaların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Dijitalleşme, birçok teknolojik deneyim ve yeniliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, medya odaklı teknolojik dönüşüm ise 1970'lerde başlamıştır. Özellikle 1990'larda hız kazanan bu süreç, günümüzün bilgisayar ve internet teknolojileriyle farklı bir boyuta ulaşmıştır (Dilmen, 2007:114).

Bu dönüşüm, medyaya sayısal temsil, kod değişimi, değişkenlik, otomasyon ve modülerlik gibi özelliklerle birlikte “yeni” kavramını kazandırmıştır (Manovich, 2001: 27-48). Dijitalleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte bilginin dijital ortamlarda depolanmasını, paylaşılmasını ve erişilebilirliğini sağlayan bir süreçtir. İnternet, mobil uygulamalar ve dijital arşivler gibi araçlar, kültürel mirasın dijital ortama aktarılmasını ve korunmasını mümkün kılmaktadır (Kunt, 2023: 50). Dijitalleşmeye birlikte teknolojinin gelişimi, veri iletimi, iletişim araçları ve biçimlerinde köklü değişimlere yol açmış (Van Dijk, 2018: 78), bu değişimler yalnızca iletişim pratiklerini değil, toplumsal örgütlenme ve bilginin oluşum-yayıma süreçlerini de etkilemiştir. Bu bağlamda, dijital sözlükler önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır (Yücel ve Arık, 2020: 158). Dijital dönüşüm, “dijitalizasyon” kavramıyla değişimli olarak kullanılmakta olup, dijital teknolojilerin tüm insani ve toplumsal faaliyetlere uygulanması ve bu faaliyetlere uyarlanmasını ifade etmektedir. Dijital dönüşüm, sözlük üretimi ve kullanımı alanında yenilikçi metodolojilerin uygulanmasını mümkün kılar; interaktif platformlar, otomatik güncelleme sistemleri ve büyük veri teknikleri gibi unsurların entegrasyonu, sözlüğün hem erişilebilirliğini hem de işlevselliğini artırmaktadır (Sezen ve Şenaras, 2023: 55). Dijital sözlükler artık sabit bilgi kaynakları olmaktan çıkıp, kullanıcının etkileşimine açık, sürekli güncellenen ve dinamik bir bilgi ağı hâline gelmektedir. Dijital teknolojilerin sözlükçülük pratiğine entegrasyonu, teorik temellere de yeni bir boyut kazandırmaktadır. Dil bilimciler ve sözlük uzmanları, dijital veri işleme yöntemlerinin ve yapay Zekâ destekli analiz tekniklerinin, geleneksel yöntemlerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım, hem teknolojinin getirdiği pratik kolaylıkları hem de bilgi kirliliği, standartlaşma eksikliği ve dijital erişim eşitsizliği gibi yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu tür sorunların akademik tartışmalarda analiz edilmesi, dijital çağın getirdiği dönüşüme yönelik stratejik yaklaşımların geliştirilmesi açısından hayati bir önem arz etmektedir.

Sözcükler, dilin temel yapısal bileşenleri olarak işlev görürken, aynı zamanda toplumsal belleğin dil aracılığıyla kodlandığı anlamsal birimler niteliği taşımaktadır. Bu dilsel unsurların korunması, kuşaklararası aktarımının sağlanması ve sistematik öğretiminin gerçekleştirilebilmesi için sözlükler, başlıca referans kaynakları ve metodolojik araçlar olarak kritik bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda sözlükler, dilsel veri derlemesi ve kültürel süreklilik ve dil öğretimi açısından vazgeçilmez akademik kaynaklardır. (Atlı, 2022: 383; Boz, 2020: 2). Bu çalışmayla, bu sözlüklerle birlikte Türk sözlükçülük geleneğindeki dönüşümün etkilerinin çok boyutlu bir çerçevede ele alınması amaçlanmaktadır. Araştırmanın temelinde, geleneksel sözlük üretim süreçlerinin, dijital teknolojilerin entegre edilmesiyle nasıl yeniden kurgulandığı, bu dönüşümün dil bilimsel yaklaşımlara ve kültürel hafızaya katkılarının yanı sıra ortaya çıkardığı yeni problemler detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu çalışmada, Türk sözlükçülüğündeki dijital dönüşümü analiz etmek amacıyla nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; TDK'nin dijital platformları ve sözlük veritabanları doküman analizi tekniğiyle değerlendirilmiş, bulgular betimsel analiz yöntemiyle kategorize edilerek dijital sözlükçülüğün avantaj ve dezavantajları tematik kodlama ile ortaya çıkarılmıştır. Literatür taraması ve nitel analiz yöntemleriyle desteklenecek olan bu çalışma, dijital sözlüklerin sunduğu yeniliklerin ve karşılaşılan zorlukların, sürdürülebilir dil politikalarının belirlenmesinde nasıl bir rol oynadığını da ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. Türk Sözlükçülük Geleneğinin Tarihsel Temelleri

Türkçenin ilk sözlüğü olan *Divânü Lügati't-Türk* 'ten itibaren sözlük için "ferheng", "mucem", "tuhfe", "lugat", "nuhbe" ve "kamus" gibi isimler kullanılmıştır. *Divânü Lügati't-Türk* 'te ise sözlüğü ifade eden kelimenin "divan" olduğu görülmektedir (Akalin, 2017: 6; Kaynak, 2021: 81). Türk sözlükçülüğü, dilin sosyokültürel ve siyasi dönüşümlerini yansıtan filolojik bir mirasa sahiptir. Bu miras, Türk dilinin yazılı kaynaklarla belgelenme sürecinden modern dijital çağa kadar uzanan dinamik bir seyir izler. Sözlükçülük faaliyetleri, yalnızca kelime hazinesinin derlenmesi değil, aynı zamanda kimlik inşası, dil standardizasyonu ve kültürel mirasın aktarımı gibi işlevleri de üstlenmiştir.

Türkçenin yazılı sözlük geleneği, 11. yüzyılda Kâşgarlı Mahmud'un *Divânü Lügati't-Türk* eseriyle başlar. Bu eser, Türkçenin Arapça karşısında sistemleştirilmesi amacını taşısa da, Türk lehçelerinin karşılaştırmalı bir haritasını çizmesiyle önemlidir. Ancak Anadolu coğrafyasında sözlükçülük, 13. yüzyıldan itibaren Arapça ve Farsçanın etkisiyle şekillenmiştir (Kaçalın, 2008: 46). Osmanlı döneminde, 15. yüzyılda Ahterî Mustafa Efendi'nin *Ahterî-i Kebîr* gibi Arapça-Türkçe sözlükler, medrese eğitiminin temel araçları hâline geldi (Güneş, 2014: 35). Bu dönem sözlükleri, genellikle dinî ve edebî metinlerin anlaşılmasına hizmet etmiş, tanımlamadan çok kelime eşleştirmelerine odaklanmıştır.

19. yüzyıl Tanzimat reformları, dil ve sözlükçülüğe yeni bir bakış getirdi. Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûs-ı Türkî* (1901) adlı eseri, Osmanlı Türkçesinin ilk kapsamlı tek dilli sözlüğü olarak öne çıkar. Sâmî, Arapça kökenli kelimelerin morfolojik analizini yaparak Türkçe karşılıklarını sunmuş, bu yaklaşımıyla modern sözlükçülüğün habercisi olmuştur (Çiçek, 2009: 186). Aynı dönemde, Batılılaşma hareketleri çerçevesinde Fransızca-Türkçe sözlükler (*Lehçe-i Osmânî*) yayımlandı (Altun, 2024: 156) Bu eserler, dilde sadeleşme ihtiyacını hissettiren entelektüel bir birikim oluşturdu.

1928 Harf Devrimi ve 1932'de Türk Dil Kurumu'nun (TDK) kuruluşu, sözlükçülüğe radikal bir yön verdi. Dil Devrimi'nin "öz Türkçe" ideolojisi, Arapça-Farsça kökenli kelimelerin tasfiyesini ve halk ağzından derlemelerle yeni sözcüklerin türetilmesini gerektirdi. TDK'nin 1945'te yayımladığı *Türkçe Sözlük*, bu politikayı somutlaştıran ilk resmî eserdir (Erbay, 2002: 130; Özkan ve Mert, 2020: 1) . Sözlük, dilin arındırılması hedefiyle hazırlanmış, ancak zamanla eleştirilere maruz kalmıştır. 1980'lerden itibaren TDK, daha ılımlı bir yaklaşımla tarihî kelimeleri de içeren edisyonlar yayımlamaya başladı. 21. yüzyılda sözlükçülük, teknolojik gelişmelerle dönüşmüştür. TDK'nin çevrimiçi platformu ve TÜBİTAK destekli derlemeler, dilin güncel kullanımını izleme olanağı sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, Türkçenin ilk sözlüğü olarak kabul edilen *Divânü Lügati't-Türk* (1073), Türk sözlükçülük geleneğinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu eseri takip eden *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Codex Cumanicus*, *Kitâbü'l-İdrâk*, *İbn Mühenna Lügati*, *Muhâkemetü'l-Lugateyn*, *Abuşka Lügati*, *Senglah*, *Lügati Çağatay*, *Türki-i Osmanî*, *Ahterî-yi Kebir*, *Vankulu Lügati* ve *Tuhfe-i Vehbi* gibi eserler ise Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinin karışımı olarak hazırlanmıştır. Türkçe hazırlanan ilk sözlük ise Mehmed Esad Efendi tarafından 1732 yılında kaleme alınan *Lehçetü'l-Lügat'tır*. Bu tarihten itibaren *Burhân-ı Katı*, *el-Okyanûsü'l-basît*, *Lehçe-i Osmânî*, *Kitabü Maaniül Lehçe*, *Lügati Naci*, *Kamûs-ı Türkî*, *Hayat Büyük Türk Sözlüğü*, *Temel Türkçe Sözlük*, *Mükemmel Osmanlı Lügati*, *Resimli Kamusu Osmani*, *Yeni Türkçe Lügat*, *Resimli Yeni Türkçe Lügati*, *Yeni Türk Lügati*, *Büyük Türk Lügati*, *Türkçe Sözlük (TDK)*, *Ferhengi Ziya*, *Meydan Larousse*, *Okyanus*, *ÖzTürkçe Sözlük*, *Büyük Türkçe Sözlük* ve *Temel Türkçe Sözlük* gibi birçok genel sözlük yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra, *Tarama Sözlüğü*, *Derleme Sözlüğü*, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, *Medeni Hukuk Terimleri*

Sözlüğü, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü ve Yazın Terimleri Sözlüğü gibi çeşitli bilim dallarına yönelik özel terim sözlükleri de hazırlanmıştır. Yabancı dil sözlükleri kapsamında ise hem Türkçeden yabancı dillere hem de yabancı dillerden Türkçeye birçok sözlük basılmış olup, bu alandaki en eski örnek Redhouse Sözlüğü'dür. Osmanlıca-Türkçe sözlükler arasında ise en bilinen eser Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'ıdır (Akyıldız, 2022:770; Kaynak, 2021: 95-98). Ayrıca, toplumda saygı gören ve evrensel nitelikler taşıyan kişilerin özlü sözleri olan özdeyişler, düşüncelerin kısa ve etkili bir biçimde aktarılmasını sağlamaktadır. Akademik sözlükçülük alanında *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları* gibi projeler, eser metninin leksikolojik analizini hedeflemektedir. Sözlük oluşturma çalışmaları, başlangıçta anlaşılması zor sözcükleri açıklama veya yeni öğrenilen bir dilin sözcüklerini kayıt altına alma amacıyla başlamış, zamanla dil ve kelimelerle uğraşan bireylerin çabalarıyla farklı dillerde ve konularda yüzlerce sözlük hazırlanmıştır. Sözlük bilimciler, mevcut sözlükleri çeşitli şekillerde sınıflandırmıştır. Doğan Aksan'ın tasnifi şu şekildedir:

1. **Dil sayısına göre:**

- a. Tek dilli sözlükler
- b. Çok dilli sözlükler

2. **Abece sırasına göre:**

- a. Abecesel sözlükler
- b. Kavram alanı sözlükleri

3. **Söz varlığının niteliğine göre:**

- a. Genel sözlükler
- b. Lehçebilim sözlükleri
- c. Eşanlamlı, tersanlamlı sözlükler
- ç. Yabancı öğeler sözlükleri
- d. Kökenbilgisi sözlükleri
- e. Uzmanlık alanı sözlükleri
- f. Argo, deyim ve atasözü sözlükleri
- g. Anlatımbilim, sanatçı, metin sözlükleri
- h. Tersine sözlükler ve diğer türler (Aksan 2015/III: 75-76)

Türk sözlükçülük geleneği, tarih boyunca dilin kimliğini koruma ve dönüştürme işlevini üstlenmiştir. Günümüzde geleneksel yöntemlerle dijital araçların sentezi, sözlükleri hem birer referans kaynağı hem de canlı bir dilin yansıması hâline getirmektedir. Bu dinamik süreç, dilin geçmiş ve gelecek arasındaki köprüsünü inşa etmeye devam etmektedir.

2. **Dijitalleşmenin Etkisiyle Sözlükçülük**

Türk sözlükçülük geleneği, 11. yüzyılda Kâşgarlı Mahmud'un *Divânü Lügati't-Türk* eseriyle başlamış ve Osmanlı döneminde Arapça-Farsça etkileşimli sözlüklerle devam etmiştir. *Divânü Lügati't-Türk*, Türkçenin ilk sistematik sözlüğü olup, Türk lehçelerinin karşılaştırmalı haritasını sunar. Osmanlı'da sözlükçülük, medrese eğitimi kapsamında Arapça ve Farsça kelimelere Türkçe karşılıklar sunan eserlerle gelişmiştir (İlhan, 2007: 20). Tanzimat döneminde Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûs-ı Türkî* (1901), Osmanlı Türkçesinin ilk kapsamlı tek dilli sözlüğü olarak öne çıkar. Sâmî, Arapça kökenli kelimelerin morfolojik analizini yaparak Türkçe karşılıklarını sunmuş ve modern sözlükçülüğün öncüsü olmuştur. Cumhuriyet döneminde Türk Dil Kurumu (TDK), dil devrimiyle Türkçenin arındırılması ve standartlaştırılması misyonunu üstlenmiştir (Kaynak, 2021: 98).

1945'te yayımlanan *Türkçe Sözlük*, bu politikanın ilk resmî ürünü olmuştur. 1980'lerden itibaren TDK, tarihî kelimeleri de içeren daha ılımlı edisyonlar yayımlamaya başlamıştır.

TDK'nin çevrimiçi platformları ve TÜBİTAK ve TÜBA destekli ulusal derlemeler, dijital sözlükçülüğün temellerini attı. Bu dönemde, Türkçenin güncel kullanımını izleme ve belgeleme çalışmaları hız kazandı. Sözlük çalışmalarıyla ilgili konferanslar ve projeler, akademisyenlere dilin tarihî ve sosyolinguistik evrimini inceleme imkânı tanımaktadır. Dijital sözlükler, dilin evrimini ve kullanımını belgeleyen önemli araçlar olarak, hem bireysel kullanıcılar hem de akademik çalışmalar için vazgeçilmez bir kaynak hâline gelmiştir. Teknolojik gelişmelerin ışığında, dijital sözlüklerin gelecekte daha da gelişmesi ve dil öğrenme, araştırma ve kültürel aktarım süreçlerinde daha etkin bir rol oynaması beklenmektedir. Türkiye'de sözlük bilimi alanında, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sözlük bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezî (SÖZMER), Hacettepe Üniversitesi Sözlük Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezî (HUSBAM) gibi akademik kuruluşlar ile ulusal düzeyde Türk Dil Kurumu (TDK) önemli bir rol üstlenmektedir (Baskın ve Toker, 2020: 397). Bu kurumlar, sözlük bilimi üzerine bilimsel araştırmalar yapmak, veri tabanları oluşturmak, yazılım destekli yöntemlerle kullanıcıların erişimine sunmak ve Türkçe öğretimini güvenilir kaynaklara dayandırarak uluslararası bilim dili olarak geliştirmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Bu bağlamda, dijital sözlükçülüğün yükselişi, yalnızca dil bilimi açısından değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dinamikler açısından da dikkate değer bir dönüşüm sürecini temsil etmektedir.

Türk Dil Kurumu (TDK), dilin korunması, geliştirilmesi ve toplumun ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlenmesi amacıyla birçok önemli sözlük çalışmasını hayata geçirmiştir. Günümüzde teknolojinin hızla ilerlemesi ve dijitalleşmenin bilgiye erişimi kolaylaştırmasıyla birlikte, TDK'nin hazırladığı bu sözlükler dijital platformlara aktarılmıştır. Bu sayede, kullanıcılar dilin zenginliklerini ve farklı alanlardaki terimlerin anlamlarını daha hızlı ve kolay bir şekilde öğrenme imkânına kavuşmuştur.

2.1. TDK'nin Dijital Sözlük Veritabanı

Türk Dil Kurumunun dijital platformunda sunduğu sözlük koleksiyonu, Türkçenin çok boyutlu yapısını ve terminolojik zenginliğini yansıtan kapsamlı bir akademik kaynak niteliği taşımaktadır. Genel dil sözlüklerinden özel alan terminolojilerine, etimolojik araştırmalardan karşılaştırmalı dil incelemelerine kadar uzanan bu geniş yelpaze, modern sözlükbiliminin interdisipliner yaklaşımını somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Fen bilimlerinden sosyal bilimlere, sanat dallarından teknik alanlara kadar uzanan 80'den fazla özel terim sözlüğü, Türkçenin bilimsel ve teknik terminoloji üretme kapasitesini gösterirken, aynı zamanda dilin çağdaş ihtiyaçlara uyum sağlama yeteneğini de belgeler niteliktedir. Bu dijital sözlük arşivi, hem araştırmacılar için değerli bir veri tabanı hem de Türkçenin standartlaşma sürecinin tarihsel gelişimini takip etmek açısından önemli bir akademik kaynak konumundadır. Türk Dil Kurumu tarafından dijital ortama aktarılan sözlükler şunlardır (TDK, 2025; URL-1):

- Derleme Sözlüğü
- Güncel Türkçe Sözlük
- Tarama Sözlüğü
- Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü
- Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü

Etimoloji ve köken araştırmaları için:

- Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü
- Köken Bilgisi Sözlüğü "A" Harfi (Deneme Sürümü)

Karşılaştırmalı dil çalışmaları kapsamında Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü ile Azerbaycan, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkiye, Türkmen, Uygur Türkçeleri ve Rusça lehçeleri bir arada sunulmaktadır.

Özel ihtiyaçlara yönelik çalışmalar arasında Türk İşaret Dili Sözlüğü ve Kişi Adları Sözlüğü bulunmaktadır.

Bilim ve sanat dallarına özgü terim sözlükleri ise kapsamlı bir koleksiyon oluşturmaktadır:

Fen Bilimleri Alanında:

- Fizik Terimleri Sözlüğü - 1983
- Kimya Terimleri Sözlüğü - 2007, 1981
- Matematik Terimleri Sözlüğü - 1983
- Gökbilim Terimleri Sözlüğü - 1969
- Geometri - 2000
- Nükleer Enerji Terimleri Sözlüğü - 1995
- Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü - 1978

Tıp ve Sağlık Bilimleri:

- Tıp Terimleri Kılavuzu - 2010
- İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü - 2014
- Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü
- Hemşirelik Terimleri Sözlüğü
- Histoloji-Embriyoloji Terimleri Sözlüğü
- Türkçe Hekimlik Terimleri Üzerine Bir Deneme - 1944
- Biyokimya Terimleri Sözlüğü

Sosyal Bilimler:

- Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü - 1975
- Ruhbilim Terimleri Sözlüğü - 1974
- İktisat Terimleri Sözlüğü - 2004
- Felsefe Terimleri Sözlüğü - 1975
- Budunbilim Terimleri Sözlüğü - 1973
- Halkbilim Terimleri Sözlüğü - 1978
- Mantık Terimleri Sözlüğü - 1976
- Ekonometri Terimleri Karşılıklar Sözlüğü

Spor Dalları:

- Güreş Terimleri Sözlüğü - 1974
- Atletizm Terimleri Sözlüğü - 1976
- Ayaktopu Terimleri Sözlüğü - 1974
- Sepettopu Terimleri Sözlüğü - 1969
- Cimnastik Terimleri Sözlüğü - 1969

- Uçantop, Alantopu, Masatopu Terimleri Sözlüğü - 1968
- Yumrukoyunu Terimleri Sözlüğü - 1968
- Kılıçoyunu Terimleri Sözlüğü - 1970

Sanat ve Edebiyat:

- Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü - 1968
- Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü - 1948
- Tiyatro Terimleri Sözlüğü - 1966
- Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü - 1983
- Yazın Terimleri Sözlüğü - 1974
- Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü - 1981

Teknik ve Mühendislik:

- Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu - 2007
- Bilişim Terimleri Sözlüğü - 1981
- Otomobilcilik ve Motor Bilgisi Terimleri Sözlüğü - 1980
- Teknik Terimler I - 1949
- Madencilik Terimleri Kılavuzu - 1979
- Metalbilim İşlem Terimleri Sözlüğü - 1972
- Döşem Terimleri Sözlüğü - 1969

Doğa Bilimleri:

- Biyoloji Terimleri Sözlüğü - 1998
- Bitkibilim Terimleri (Botanik) - 1948
- Zooloji Terimleri Sözlüğü - 1963
- Dirilbilim (Biyoloji) Terimleri - 1948
- Asalakbilim Terimleri Sözlüğü - 1970
- Su Ürünleri Terimleri Sözlüğü - 2007
- Çiftteker Terimleri Sözlüğü - 1970

Diğer Alanlar:

- Coğrafya Terimleri Sözlüğü - 1980
- Yerbilim Terimleri Sözlüğü - 1971
- Tarih Terimleri Sözlüğü - 1974
- Tarım Terimleri - 1949
- Eğitim Terimleri Sözlüğü - 1974
- Orta Öğretim Terimleri Kılavuzu - 1963
- Kentbilim Terimleri Sözlüğü - 1980
- İstatistik Terimleri Sözlüğü - 1983
- Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü - 1974
- Aydınlatma Terimleri Sözlüğü - 1973
- Ağaçışleri Terimleri Sözlüğü - 1968

- Zanaat Terimleri Sözlüğü - 1976

Hukuk ve İdari Bilimler:

- Medenî Hukuk Terimleri Sözlüğü - 1966
- Ceza Yargılama Yöntemi Yasası Terimleri Sözlüğü - 1972
- Gümrük Terimleri Sözlüğü - 1972
- Kriminoloji Terimleri Sözlüğü
- Tecim, Maliye, Sayışmanlık ve Güvence Terimleri Sözlüğü - 1972

Dil ve Gramer:

- Dilbilim Terimleri Sözlüğü - 1949
- Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü - 1972
- Gramer Terimleri Sözlüğü - 2003
- Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu - 1997

Özel Kategoriler:

- Yöntembilim Terimleri Sözlüğü - 1981
- Uygulayım Terimleri Sözlüğü - 1980
- Uluslararası Metroloji Sözlüğü
- Türe Terimleri
- Yapım İyeliği Terimleri Sözlüğü - 1971
- Yapıt Hakları Terimleri Sözlüğü – 1971

Türk Dil Kurumunun dijital platformunda yer alan bu kapsamlı sözlük koleksiyonu, Türkçenin terminolojik gelişimi ve bilimsel dil oluşturma sürecinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. 1940'lardan günümüze kadar uzanan bu çalışmalar, Türkçenin çeşitli bilim dallarında özgün terimler üretme kapasitesini ortaya koyarken, dilin modernleşme ve standartlaşma sürecinin de tarihsel bir dokümantasyonunu sunmaktadır. Özellikle spor, fen bilimleri, tıp ve mühendislik gibi alanlarda üretilen terim sözlükleri, Türkçenin yabancı dillerden yapılan çevirilere alternatif olarak özgün terminoloji geliştirme çabalarını yansıtmaktadır. Ancak bu zengin koleksiyonun dijital ortamda sunulması, kullanıcı erişilebilirliği ve güncellik açısından önemli avantajlar sağlarken, bazı sözlüklerin yarım asır önceki tarihlerinin güncel ihtiyaçları karşılama konusunda sınırlılık oluşturabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum, terminoloji çalışmalarının sürekli güncellenmesi ve revize edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır

3. Dijital Sözlük: Teknoloji, Veri ve Yapay Zekâ ile Dilin Dönüşümü

Teknolojik ilerlemeler, toplumsal ihtiyaçları ve alışkanlıkları dönüştürürken, sözlükçülük alanı da bu değişimden derinden etkilenmiştir. Binlerce yıllık geçmişe sahip sözlükler, teknolojik gelişmelerin etkisiyle köklü bir transformasyon yaşamıştır (Alan, 2020: 23; Sterkenburg, 2003: 8). Dijital teknolojilerin hayatın her alanını şekillendirdiği çağımızda, toplumsal ve kitlesel dönüşümler dijital paradigmalarda çerçevesinde gerçekleşmekte ve bu durum sözlükçülük pratiklerini de yeniden biçimlendirmektedir (Baloğlu, 2023: 1189). Dijitalleşme de, teknolojik, kültürel ve sosyal değişimlerin bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Lister ve Dovey, 2009: 10). Latince "parmak" anlamına gelen "digitus"tan türeyen bu kavram, Avrupa dillerinde sayı ve

hane anlamlarını taşımaktadır. Türk Dil Kurumu ise dijitalleşmeyi, Fransızca kökenli "dijital" in karşılığı olarak "benzer, eş" anlamında tanımlamıştır (Yücel ve Adiloglu, 2019: 52).

Dijital dönüşüm çağında, geleneksel basılı sözlüklerin statik yapısı yerine, gelişmiş bilgi teknolojileriyle donatılmış dijital sözlükler, dilin dinamik yapısını ve evrimini anlık olarak yansıtabilen interaktif platformlara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, modern veri tabanı yönetim sistemleri, doğal dil işleme (NLP), yapay zekâ destekli algoritmalar, bulut bilişim teknolojisi ve multimedya entegrasyonu gibi ileri teknolojik araçların sentezinde gerçekleşmektedir (Adalı, 2016: 3). Bu unsurlar, dijital sözlüklerin sadece kelime anlamlarının sunulmasının ötesinde, dilin tarihsel evrimi, kullanıldığı bağlamlar, bölgesel farklılıklar ve yeni dil trendleri gibi birçok boyutu aynı anda belgeleyebilmesini sağlamaktadır.

Modern veri tabanı yönetim sistemlerinin rolü, dijital sözlükler için vazgeçilmez bir altyapı oluşturmaktadır. İlişkisel veritabanları ve NoSQL çözümleri kullanılarak oluşturulan bu altyapılar (Öztürk ve Atmaca, 2017: 200), milyonlarca kelime, deyim ve terimin çok boyutlu verilerini anlam, köken, kullanım örnekleri, eş/zıt anlamlar, gramer özellikleri gibi sistematik biçimde düzenleyip, birbirleriyle ilişkilendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, gelişmiş sorgulama motorları ve indeksleme teknikleri, kullanıcının aradığı spesifik bilgilere saniyeler içinde erişim sağlamasını destekleyerek, akademik araştırmalarda ve dil eğitimi uygulamalarında yüksek verimlilik sunmaktadır. Veri yoğunluğunun arttığı günümüzde, paralel veri işleme ve ölçeklenebilir mimariler, kaynak tüketimini optimize ederken veri bütünlüğü ve güvenliği konularında da önemli zorluklara çözüm getirmektedir.

Yapay zekâ destekli sistemler, dijital sözlüklerin evrimsel süreçlerine yön veren önemli araçlar arasında yer almaktadır (Gazaz, 2024: 37). Kullanıcı davranışları, arama örüntüleri ve içerik geri bildirimleri üzerine kurulu algoritmalar, kişiselleştirilmiş arama deneyimleri sunabilmekte, bu da dilin bireysel kullanım farklılıklarını bilimsel veri hâline getirmektedir. Yapay zekâ, dildeki yeni oluşumları anında tespit edip, bunları dijital veritabanlarına entegre ederken, aynı zamanda otomatik çeviri ve bağlamsal öneriler gibi alanlarda da yüksek doğruluk oranlarına ulaşmaktadır. Bu durum, özellikle akademik çeviri uygulamalarında, disiplinler arası araştırmalarda ve küresel dil etkileşiminde önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Bulut bilişim teknolojileri, dijital sözlüklerin erişilebilirliğini ve ölçeklenebilirliğini güvence altına almaktadır. Dağınık veri merkezleri ve yüksek bant genişliğine sahip sunucular, coğrafi olarak farklı noktalarda bulunan kullanıcıların aynı kalitede ve güncellikte bilgiye ulaşabilmesini sağlar. Mobil ve web tabanlı platformlar arasındaki entegrasyon, kullanıcıların farklı cihazlardan kesintisiz ve eş zamanlı bir deneyim yaşamalarına olanak tanır (Çelik, 2021: 438). Ayrıca, bulut altyapıları sayesinde verilerin anlık güncellenmesi, yedekleme ve güvenlik protokollerinin etkin bir biçimde uygulanması mümkün hâle gelmekte, veri sızıntısı ve yetkisiz erişim gibi risklerin minimize edilmesine yönelik sürekli iyileştirmeler yapılmaktadır.

Dijitalleşmenin getirdiği yenilikler, Türk sözlükçülük geleneğinde kapsamlı bir dönüşümü temsil etmektedir. Gelişmiş veri yönetim sistemleri, NLP ve yapay zekâ entegrasyonları, bulut bilişim alt yapısı ve multimedya uygulamaları sayesinde, dijital sözlükler interaktif, dinamik ve kullanıcı odaklı öğrenme platformlarına dönüşmektedir. Bu teknolojik ve metodolojik dönüşüm, dilin sürekli evrilen doğasını ve çevresel etkileşimlerini belgeleyerek, akademik çalışmalar, eğitim projeleri ve kültürel mirasın korunması süreçlerine yeni perspektifler kazandırmaktadır.

4. Dijitalleşmenin Getirdiği Sorunlar: Dil Kirliliği, Standartlaşma ve Erişim Eşitsizliği

Dijital dönüşüm sözlükçülük alanında yenilikçi imkânlar sunarken, dil saflığı, standardizasyon yetersizliği ve dijital erişim adaletsizliği gibi önemli problemleri de ortaya çıkarmıştır. Geleneksel sözlükçülükten dijital ortamlara geçiş süreci, dilin dokümantasyonu ve kullanımı bakımından önemli olanaklar yaratmasına rağmen, dilin muhafazası ve doğru kullanımı konularında risk oluşturmaktadır. Dijital mecralarda kullanıcı odaklı içerik geliştirme yaklaşımı, dilin zenginleştirilmesine destek verirken, paralel olarak hatalı, eksik ve norm dışı kullanımların yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Sosyal medyanın etkisiyle argo ifadeler, kısaltmalar ve yabancı kökenli sözcükler (Oruk, 2024: 138) dijital sözlük platformlarında yer bularak, dilin geleneksel dokusunu tahrip etmekte ve güvenilirlik düzeyini düşürmektedir. Bu gelişmeler, dilin korunması ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılması noktasında ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Dijitalleşme, dilin standartlaşma süreçlerini de karmaşıklaştırmıştır. Geleneksel sözlüklerde uzmanlarca belirlenen standartlar, dijital platformlarda kullanıcı katkılarıyla çeşitlenmekte ve bu durum dilin bölgesel ve toplumsal farklılıklarının görünür hâle gelmesine neden olmaktadır. Ancak bu çeşitlilik, eğitim ve resmî iletişim süreçlerinde standartlaşma eksikliğine yol açarak sorunlar yaratmaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK) gibi kuruluşların dijital platformlarda daha etkin rol alması, standartlaşmayı sağlamak açısından kritik bir gerekliliktir. Dijitalleşme, bilgiye erişimi kolaylaştırır da, dijital erişim eşitsizliği önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır (Kayış, 2021: 112). İnternet ve dijital cihazlara erişimi olmayan bireyler, dijital sözlüklerin sunduğu olanaklardan faydalanamamakta, bu da toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Ayrıca, dijital platformlara erişimi sınırlı topluluklar, yerel dillerini ve lehçelerini temsil etme fırsatını kaybetmekte, bu da azınlık dillerinin korunmasını zorlaştırmaktadır. Bu sorunların çözümü için dijital sözlüklerde sıkı doğrulama mekanizmaları uygulanmalı, kullanıcı katkıları uzman denetimine tabi tutulmalıdır. TDK gibi kuruluşlar, dijital platformlarda daha aktif rol alarak dilin standart yapısını koruma ve rehberlik etme misyonunu sürdürmelidir. Ayrıca, dijital erişim eşitsizliğini azaltmak için çevrim dışı kullanılabilen uygulamalar geliştirilerek kırsal bölgelerde yaygınlaştırılmalı ve dijital okuryazarlık eğitimleri artırılmalıdır.

Sonuç

Türk sözlükçülük geleneği, köklü bir tarihsel mirasın üzerine inşa edilmiş ve dijital dönüşümle birlikte dilin belgelenme, korunma ve aktarım süreçlerinde önemli bir değişim geçirmiştir. Geleneksel sözlükçülüğün durağan yapısı, dijital teknolojilerin sunduğu dinamik, etkileşimli ve çok boyutlu platformlara dönüşerek dilin canlı bir organizma olarak izlenmesine olanak tanımıştır. Bu süreçte, yapay zekâ, büyük veri analizi, bulut bilişim ve doğal dil işleme (NLP) gibi teknolojiler, sözlüklerin hem kelime hazinesini hem de dilin sosyokültürel, tarihsel ve bağlamsal katmanlarını da belgeleyen kapsamlı araçlar hâline gelmesini sağlamıştır. TDK'nin çevrimiçi platformlarında yer alan "Derleme Sözlüğü, Tarama Sözlüğü" ve "Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları" projeleri, dijitalleşmenin dil mirasını koruma ve erişilebilir kılma potansiyelini somutlaştırmaktadır. Bu projeler, metin madenciliği teknikleriyle binlerce tarihî metnin analiz edilerek sözcüklerin evriminin haritalandırılmasına olanak tanımıştır. Ancak, dijital dönüşümün sunduğu fırsatlar yanında dil kirliliği, standartlaşma sorunları ve dijital erişim eşitsizliği gibi kritik zorluklar da ortaya çıkmıştır. Kullanıcı katkı platformlarında yayılan standart dışı kullanımlar, argo ve yabancı kökenli sözcüklerin kontrolsüz artışı, dilin bütünlüğünü tehdit etmekte; bu durum, özellikle eğitim ve resmi iletişimde tutarsızlıklara yol açmaktadır. Sosyal

medyada yaygınlaşan "stalklamak" (gizlice takip etmek) veya "like atmak" gibi İngilizce kökenli hibrit ifadeler, dijital sözlüklerde kendine yer bulmakta ve dilin öz kimliğini aşındırmaktadır. Ayrıca, dijital araçlara erişimi sınırlı olan toplulukların dilsel temsiliyetinin azalması, kültürel çeşitliliğin kaybına ve yerel lehçelerin marjinalleşmesine neden olmaktadır.

Bu bağlamda, dijital sözlükçülüğün sürdürülebilirliği için aşağıdaki öneriler kritik önem taşımaktadır:

Kalite Kontrol ve Standartlaşma: Kullanıcı katkılı içerikler, Dil bilimsel doğruluk açısından uzman denetimine tabi tutulmalı; TDK gibi kurumlar, dijital platformlarda aktif rol alarak dilin standart formunu koruyucu rehberlik sağlamalıdır. Wikipedia modelinden esinlenerek "Türkçe Dijital Sözlük Editörlüğü" programları oluşturulabilir ve gönüllü dil bilimcilerle iş birliği yapılabilir. Ayrıca, akademik kurumlarla ortaklaşa geliştirilecek "Dijital Dil Kılavuzları", kullanıcıların doğru dil kullanımını öğrenmesine yardımcı olabilir.

Dijital Okuryazarlık ve Erişim: Kırsal ve dezavantajlı bölgelerde dijital okuryazarlık eğitimleri yaygınlaştırılmalı, çevrim dışı erişim imkânı sunan mobil uygulamalar geliştirilerek dilsel kaynaklara evrensel erişim sağlanmalıdır. TÜBİTAK'ın "Dijital Türkçe" projesi kapsamında, düşük bant genişliğinde çalışan ve yerel lehçeleri içeren bir uygulama tasarlanabilir. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı'nın EBA platformuna entegre edilecek "Akıllı Sözlük Modülleri", öğrencilerin dil becerilerini geliştirebilir.

Yapay Zekâ Destekli İzleme: Dil kirliliğinin önlenmesi için yapay zekâ algoritmaları, sosyal medya ve dijital platformlardaki anlık dil trendlerini analiz ederek standart dışı kullanımları raporlayan sistemlerle entegre edilmelidir. Deepseek ve GPT-4 gibi dil modelleri, Türkçe metinlerdeki yabancı kökenli sözcükleri otomatik olarak tespit edip alternatif Türkçe karşılıklar önerebilir. Ayrıca, "Dijital Dil İzleme Ağı" adı verilen bir sistemle, anlık dil verileri akademisyenlerle paylaşarak dil politikalarının şekillendirilmesi sağlanabilir.

Kültürel Çeşitliliğin Korunması: Azınlık lehçeleri ve yerel ağızlar, dijital arşivlerle kayıt altına alınarak erişime açılmalı; bu projelerde toplum temelli katılım teşvik edilmelidir. "Anadolu Lehçeleri Dijital Arşivi" projesiyle, yerel halkın katkılarıyla derlenen ses kayıtları ve metinler, interaktif haritalar üzerinden sunulabilir. UNESCO'nun "Tehlike Altındaki Diller" programından ilham alınarak, Zazaca, Lazca ve Hemşince gibi diller için özel sözlük platformları oluşturulabilir.

Disiplinlerarası İş Birliği: Dilbilimciler, teknoloji uzmanları ve sosyologlar arasından kurulacak multidisipliner ekipler, dijital sözlükçülüğün teknik ve toplumsal boyutlarını dengede tutacak politikalar üretmelidir.

Oyunlaştırma ve Katılım: Genç nesillerin dijital sözlük kullanımını artırmak için oyunlaştırma teknikleri kullanılmalıdır. "Kelime Avcısı" adlı mobil uygulamayla kullanıcılar, günlük dil görevlerini tamamlayarak puan toplayabilir ve bu puanları kültürel içeriklere erişimde kullanabilir.

Dijitalleşme Türk sözlükçülüğüne dinamizm ve küresel erişim imkânı kazandırmış olsa da, bu sürecin dilin kimliğini koruyarak ilerlemesi ancak bilinçli stratejilerle mümkündür. Teknolojik yeniliklerle dilsel mirasın korunması arasındaki denge, akademik, kurumsal ve toplumsal iş birlikleriyle sağlanmalı; dijital sözlükler, Türkçenin zenginliğini gelecek nesillere aktaran canlı birer kültürel köprü olarak konumlandırılmalıdır. Bu bağlamda, dijital sözlükçülük yalnızca bir "araç" değil, aynı zamanda dilin yaşayan bir "tanığı" olarak ele alınmalı ve bu perspektifle politika üretilmelidir. Türkçenin dijital çağda varlığını sürdürebilmesi için atılacak adımlar, hem ulusal kimliğin korunmasına hem de küresel dil ekosistemine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adalı, E. (2016). Doğal dil işleme. Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi, 5(2), 1-19.
- Akalın, Ş. H. (2017). Geçmişten geleceğe Türk sözlükçülüğü. Elginkan Vakfı 3. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı: 19-21 Nisan 2017, İstanbul.
- Aksan, D. (2015). Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim (C. III). Ankara: TDK Yayınları.
- Akyıldız Ay, D. (2022). Türkiye’de sözlükbilimi ile ilgili araştırmalar -Bibliyografya denemesi (2016-2021)-. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (9), 768-795.
- Alan, N. (2020). ELEKTRONİK SÖZLÜK TİPOLOJİSİNDE BOŞLUK VE ‘KAMUSİ GOLD’ ÖRNEĞİ. *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları*, 1(1), 23-32.
- Altun, İ. I. (2024). Meynard’ın Lehce-i Osmani’yi tanıtımından hareketle Dictionnaire Turc-Français’deki sözlüksel tercihlerin kaynağı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 77, 153-176.
- Atli, M. H. (2022). Bilgisayar sözlükçülüğü çağı ve sorunları. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(28), 383-397. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1132575>.
- Baskın, S., & Toker, H. (2020). Türk Dil Kurumunun süreli yayınlarında yer alan sözlük bilimi konulu yazılar. *International Journal of Current Approaches in Language, Education and Social Sciences*, 2(1), 395-412.
- Boz, E. (2020). Çevrimiçi Genel Sözlüklerde Tanım. *Dilbilim*(34), 1-14.
- Çelik, K. (2021). Bulut bilişim teknolojileri. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 436-450.
- Çiçek, A. (2009). Sözlük bilimi açısından Kâmûs-İ Türkî üzerine bir inceleme. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 183-194.
- Dash, N. S. (2007). The art of lexicography. In V. Muhvic-Dimanovski & L. Sočanac (Eds.), *Encyclopedia of Life Support Systems* (pp. 225-276). Oxford: EOLSS.
- Erbay, F. (2002). Türkçe Sözlük’ün ilk ve son baskısındaki batı kökenli kelimelere dair. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 129-135.
- Gazaz, D. C., & Gazaz, G. (2024). Geleceğin iletişimde yapay zekâ sohbet robotları: Ekşi sözlük girdilerinin içerik analizi. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi* (Cumhuriyetin 100. Yılında Geleceğin İletişimi Özel Sayısı), 30-54.
- Güneş, M. (2014). Mustafa Aherî Efendi ve Aherî-İ Kebîr adlı sözlüğü üzerine. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33-38.
- İlhan, N. (2007). Geçmişten günümüze sözlükçülük geleneği ve Türk dili sözlükleri. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An Introduction*. London and New York: Routledge.
- Kaçalin, M. S. (2008). Kâşgarî’nin doğumunun bininci yıldönümü dolayısıyla. *Türk Edebiyatı*, 420, 43-47.
- Kayış, H. H. (2021). Dijital eşitsizlikleri yakından incelemek: Dijital uçurum buzdağının görünen yüzü müdür? *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, 15, 109-124.
- Kaynak, M. (2021). Ana çizgileriyle sözlük bilimi ve Türk sözlükçülüğü. *Kafdağı*, 6(1), 79-101.
- Kocapınar, P. (2020). Sözlük nedir? *Karadeniz Araştırmaları*, 17(68), 1089-1101.
- Kunt, S. (2023). Dijitalleşme çağında kültürel mirası yeniden yorumlamak. *Kültürel Miras Araştırmaları*, 4(2), 49-60.
- Lister, M., & Dovey, J. (2009). *New media: A critical introduction*. London: Routledge Mayfield.
- Manovich, L. (2001). *The language of new media*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.
- Oruk, İ. (2024). Sosyal medya dili üzerine eleştirel bir bakış. *Uluslararası Filoloji Bengü*, 4(2), 135-145.

- Özçelik, B. Ö. (2023). Teknolojik bir dönüşüm olarak dijitalleşme kavramı ve etkileri. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13(2), 1189-1210.
- Özkan, A., & Mert, A. (2020). Türkçe sözlük'te yer alan eş gösterenli bazı sözcüklere ilişkin düzeltme önerileri. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 48, 1-12.
- Öztürk, S., & Atmaca, H. E. (2017). İlişkisel ve ilişkisiz olmayan (NoSQL) veri tabanı sistemleri mimari performansının yönetim bilişim sistemleri kapsamında incelenmesi. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 10(2), 199-209.
- Sezen, H. K., & Eren Şenaras, A. (2022). Dijitizasyon, dijitalizasyon, dijital dönüşüm kavramları ve tarihsel bir bakış. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 51, 49-59.
- Usta, H. İ. (2010). Sözlükçülük ve sözlük araştırmacılığı. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 7(2), 92-101.
- Van Dijk, J. (2018). Ağ toplumu. İstanbul: Kafka Epsilon Yayıncılık.
- Van Sterkenburg, Piet (Ed.) (2003) A Practical Guide to Lexicography. Amsterdam: John Benjamins.
- Yavuzarslan, P. (2004). Türk sözlükçülük geleneği açısından Osmanlı Dönemi sözlükleri ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-I Türki'si. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44(2), 185-202.
- Yücel, G., & Adiloğlu, B. (2019). Dijitalleşme - yapay Zekâ ve muhasebe beklentiler. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17, 47-60.
- Yücel, R., & Arık, M. B. (2020). Bir dijital kültür örneği olarak katılımcı sözlükler ve Türkiye'deki görünüşleri. Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi, 3(2), 156-169.
- Türk Dilinin Sözlükleri. (n.d.). <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 02.01.2025.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal kuruluş ile ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.